

Nr 190.

Av herr Lundstedt, *angående utredning om skapande av garantier till skydd för den enskilde mot personliga kränkningar genom missbruk av pressfriheten.*

Förra året tillsatte statsrådet och chefen för justitiedepartementet en kommission för en allsidig utredning angående revision av tryckfrihetsrätten. I sitt anförande i statsråd den 30 juni 1944, då bemyndigandet att tillsätta denna kommission gavs, berörde justitieministern visserligen juryinstitutionens bristfällighet också med hänsyn till behovet av skydd "för den enskilde mot otillbörliga angrepp från pressens sida". Men justitieministern uttalade intet särskilt, som skulle kunna föranleda antagandet, att kommissionen hade att till genomgripande behandling upptaga hela denna skyddsfråga, framför allt att ägna sin uppmärksamhet åt behovet av kvalificerat skydd för den enskilde mot pressliga övergrepp i form av uppsåtliga eller i "dolus eventualis" begångna (möjligen också grovt kulposa) osanningar eller förvanskningar, vilkas utspridande inför allmänheten kan vara ägnat att försvåra en oförvitlig medborgares existens i samhället och nedsätta, kanske rent av lamslå, hans förmåga av arbetsprestationer i det allmännyttigas tjänst. Jämväl andra omständigheter tyda på att denna fråga icke länkts skola göras till föremål för någon djupgående undersökning i kommissionens utredningsarbete.

I debatten vid 1933 års riksdag angående omdaning av tryckfrihetsprocessen tillät jag mig bl. a. yttra följande (A. K:s prot. nr 41, s. 35):

"... Det är obestridligt, att en tidning under särskilda förhållanden har i sin makt att genom illvilliga och osannfärdiga framställningar kunna förbittra enskilda medborgares liv, slå ned deras livsmod och stäcka deras verksamhet. Denna makt ha tidningarna därigenom, att dylika deras handlingsätt *praktiskt taget* äro straffria. Här föreligger en inkonsekvens i vårt rättsväsende, som är nästan obegriplig. Vår rättsåskådning är ju sådan, att den enskilde anses lika litet behöva tåla några moraliska lidanden, i illvillig avsikt honom tillfogade, som i sådan avsikt honom tillfogade kroppsliga lidanden. Man talar i båda fallen om personlig integritet, vilken — som det heter — icke får lov att kränkas. I enlighet härmed är också en person, som illvilligt ärekränker annan eller förtalar honom på sådant sätt, att det kan vara menligt för den förtalades sociala eller ekonomiska anseende, straffbar enligt 16 kap. strafflagen. Detta gäller dock endast med en högst väsentlig inskränkning. Det finns nämligen, mina herrar, en betydande förutsättning för att vår strafflag skall reagera mot dessa lumpna handlingsätt, och det är, att dessa handlingsätt äro relativt obetydliga, d. v. s. att de ske muntligen eller genom brev eller dylikt. Producerar sig däremot förtalet i hundratusen

stämmor, drives förtålet genom pressen, då är den *förtalande* praktiskt taget skyddad. Juryinstitutionen gör det till ett fullkomligt hasardspel för målsägaren, som i en process riskerar att endast ytterligare förlora heder och anseende och dessutom en massa penningar. Därför nödgas han vanligen fördraga det lögnaktiga förtålet, fördraga reptilernas spott och spe, fördraga krypskyttarnas sårande projektiler. Dessa åter kunna tryggt hängiva sig åt sina triumfer. När det ena offret slutligen oskadliggjorts, tar man lika oansvarigt och ansvarslöst sikte på ett nytt. Vetenskapens charlataner och politikens lycköskare höjas på skölden i dagspressen, ty de anpassa sig efter det snygga hantverkets maximer. Men mot det redbara och sakliga arbetet spelar det moraliska lönnmördandets hela teknik, så snart det gäller mera brännbara sociala ämnen. Kan någonting här göras? Jag säger inte att det går, men *kan* någonting göras mot det slags förtalsverksamhet, som härmed antytts, då synes det mig också ovillkorligen *böra* göras. Ty *det* måste betänkas, att det icke är de enskilda *faktiska* fallen, som här spela någon större roll ur social synpunkt, utan, herr talman, vad man har att framför allt beakta, det är den *oräkneliga mängden av fall, i vilka sanningens och saklighetens röst förstummas inför skräcken för de hundratusenstämmiga giftigheter, glåpord och förvrängningar*, som genom en i yrket tränad penna kunna komma att överhölja den, som låter sin röst tala i enlighet med samvetets bud . . .”

Jag vidhåller alltså den uppfattning, som jag i detta anförande givit uttryck åt. I en skrift i september förra året, som jag betitlat *”Moraliskt lönnmord straffri gärning?”*, har jag för ett visst fall i detalj demonstrerat ett pressövergrepp av den art, som jag hade i tankarna vid mitt anförande i riksdagen. Att det i detta fall är jag själv, som gjorts till föremål för övergreppet, kan — alldenstund man icke har större rätt att behandla mig än någon annan oförvitlig medborgare såsom en ”outcast” i samhället — icke minska betydelsen i förevarande avseende av min nyssnämnda skrift, såvida man icke är i stånd visa, att jag där gjort mig skyldig till osaklighet i väsentliga punkter.

Tager man del av skriften i fråga — som jag icke disponerar över och följaktligen icke är i stånd att tillstålla riksdagens ledamöter — torde man av däri meddelade dokument inse, att en s. k. genmälesrätt, innefattande att den angripne hade rätt att i det angripande organet svara i samma omfattning som angreppet, ofta icke kunde vara av något större värde för offret. En osanning på några få rader kan vara så formulerad, att det krävs många spalter för att till fullo visa dess rätta karaktär.

Överhuvud måste sägas, att denna frågas lösning utgör ett synnerligen komplicerat problem. Här skära sig ju tvenne sociala intressen med varandra: å ena sidan intresset av medborgarnes s. k. ideella okränkbarhet och å andra sidan intresset av pressens frihet. Låt oss emellertid nu hålla oss blott till de allra grövsta missbruket av pressens frihet och antaga, att följande fråga ställdes under omröstning bland vårt folk: anser Ni, att en tidning bör utan risk av mera ödesdigra rättsliga påföljder få kunna, på grund av maktlystnad.

personligt agg och dylikt, beljuga den enskilde och dymedelst försöka moraliskt lyncha honom? Det kan väl knappast vara tvivelaktigt, att frågan skulle med överväldigande majoritet besvaras med nej. En lagreform i enlighet härmed synes följaktligen också böra ske, *såvitt som den icke kolliderar med vad som måste betraktas såsom pressens socialt önskvärda frihet.*

Det är icke min uppgift att söka utreda denna fråga. Några påpekanden skall jag dock tillåta mig. För rättsmedvetandet hos hederliga människor med förmåga av djupare reflexion måste det moraliska lönnmordet stundom framstå som lika brottsligt som, ja, brottsligare än det fysiska. Livet borde knappast kunna ha något värde för en normal människa, som nödgas fortsätta att leva såsom moraliskt död i samhället. Bland påföljderna på de grövsta pressövergreppen synes därför icke böra saknas den extraordinära möjligheten, att tidningen dömes att helt upphöra, därest tidningsutgivarens egen kvalificerade brottslighet utretts. Vad har samhället för intresse av existensen av pressorgan, i vilka man låter sådana gärningar begås? Personligt straff synes i hithörande fall i första hand böra drabba skribenten själv, och tidningens utgivare blott allt efter dennes subjektiva inställning till gärningen. (Skadeståndsfrågan berör jag icke, förutsättande att skadeståndstvång alltid måste drabba tidningsföretaget.) Och straffskalan torde böra bestämmas icke med ledning av 16 kap. S. L. utan med hänsyn tagen därtill, att *beljugandet, förvanskningarna eller förvrängningarna äga rum i varje exemplar av tidningen*, alltså ofta mångtusenstämmigt. Det förefaller vidare, som om i fall av nu berörda art käranden borde — hur nu än juryinstitutionen kan komma att anordnas — beredas möjlighet att få sin talan prövad av vanlig domstol, alltså utan medverkan av jury.

I det fall, jag behandlat i min nyssnämnda skrift, hade offret av tidningen förvägrats att därstädes utreda angreppets förljugenhet. I anledning härav vill jag påpeka, att kriminaliteten i angreppet mycket väl kan tänkas synnerligen grovartad, även om ingen vägran till genmäle förekommit. Utredningen av lögnhärvan kan ha förutsättningar, som den angripne av den eller den anledningen saknar. Angreppet kan exempelvis ha andligen brutit ned sitt offer. Den angripne kan också tänkas redan vara tyngd av en så stor arbetsbörda, att han varken kan få tid eller kraft till ett fullständigt avslöjande av gärningen och hellre avstår från ett ofullständigt försvar, som alltid skulle låta en större eller mindre fläck vidlåda hans karaktär och person i ena eller andra avseendet.

Jag anser, såsom jag redan antytt, överhuvud icke, att genmälesrätten kan tillmätas någon större betydelse. Men naturligtvis bör densamma komma under diskussion. Mot regeln, att offret hade anspråk på att göra genmäle, dock blott i samma omfattning som angreppet, synes man emellertid böra opponera sig. Har angreppet varit av grövsta art, kunde det förefalla, som om hur stort *erforderligt* utrymme som helst borde stå den angripne till för-

fogande för hans genmäle. Men i själva verket är den tanken icke praktikabel. Ty hur skall, utanför domstolen, angreppets art och frågan om erforderligt utrymme för försvaret kunna avgöras? Och har saken väl dragits inför domstol, kommer ju utredningen om angreppets förljugenhet att där utföras.

Behovet av en nu berörd lagreform har jag för min del i många år varit fullt på det klara med. Av olika skäl har jag likväl avstått från att motionera i ämnet. Behovet i fråga har emellertid accentuerats genom dagspressens sätt att reagera på min i det föregående nämnda skrift: "Moraliskt lönnmord straffri gärning?" Denna lät jag utsända till redaktionerna för omkring 140 tidningar. Såvitt jag med vanliga hjälpmedel kunnat utröna, har blott högst ett tiotal reagerat på min skrift. Av dessa ha två givit mina synpunkter i ena fallet starkt, i andra fallet något svagare stöd. Några tidningar ha med instämmande upprepat smädelserna mot mig. Andra ha nöjt sig med att förvrída eller förlöjligen min framställning. Vad som emellertid här framför allt torde böra tilldraga sig uppmärksamheten det är, att bland Sveriges *samtliga dagliga tidningar* icke flera än omkring två tagit till ordet för att uttala sitt ogillande av en stor tidnings förfaringssätt att, bildligt talat, kasta ut en medborgares moraliska person och inför offentligheten piska och skymfa honom med för hans verksamhet nedsättande lögn, förvrängningar och okvädinsord. Denna attityd från dagspressens sida underströk som sagt behovet av en lagreform i ämnet och är den omedelbara anledningen till att jag nu äntligen framlägger denna motion.

Ehuru jag här endast uppehållit mig vid pressmissbruk av grövsta art, avser motionen förtal och ärekränkningar över hela linjen i pressen. Även i fråga om mindre kvalificerade fall kan den rådande ordningen icke anses tillfredsställande, och saken bör givetvis på hela området utredas i ett sammanhang. Det förefaller mig också, som om i detta sammanhang den svenska rättens inställning till frågan om sanningsbevisets tillåtlighet i mål av hit-hörande art borde tagas under omprövning.

En tillfredsställande reform i detta ämne torde förutsätta en utredning, som företagits under medverkan av betydande straffrättsexpertis.

På grund av vad jag sålunda anfört får jag hemställa,

att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om allsidig utredning angående största möjliga garantier till skydd för den enskilde mot personliga kränkningar genom missbruk av pressfriheten samt om framläggande av det eller de lagförslag, vartill utredningen föranleder.

Stockholm i januari 1945.

V. Lundstedt.